
ANALİZ - AFGANİSTAN'DA GÜÇ SAVAŞLARINDA YENİ DÖNEM

01.02.2017

Memleket, 31 Ocak 2017

ANALİZ - Afganistan'da güç savaşlarında yeni dönemKandahar şehrinde 10 Ocak'ta Birleşik Arap Emirlikleri'nden beş diplomatın hayatını kaybettiği saldırı, Afganistan'ın karşı karşıya olduğu Taliban, DEAŞ, yerel güçlerin rekabeti ve dış güçlerin nüfuz mücadelesi gibi tehditleri yeniden gündeme taşıdı- Kamu

ANKARA (AA) - MERVE SEREN - Afganistan'da son dönemde, hem müdahil aktörler hem de eylemlerin dozu bakımından artan şiddet olayları teröre karşı küresel savaşın odağında yer alan bu ülkedeki güvenlik durumunu yeniden uluslararası gündemin ilk sıralarına taşıdı.

Son olarak 10 Ocak'ta Birleşik Arap Emirlikleri'nden beş diplomatın hayatını kaybettiği ve henüz bütün boyularıyla aydınlatılamayan saldırı, Afganistan'ın, Taliban'dan DEAŞ'a, yerel güçler arasındaki kanlı rekabetten dış güçlerin nüfuz mücadelesine kadar birçok farklı tehditle karşı karşıya olduğunu yeniden hatırlattı. Selefi Obama'nın aksine, ABD'nin sınır ötesindeki askeri angajmanlarını ve dış yardımlarını büyük ölçüde azaltacağı tahmin edilen Trump döneminin getirdiği belirsizlik de Afganistan için daha da endişe verici bir dönemin başladığı şeklinde yorumlanabilir.

1979'daki Sovyet işgalinden bu yana yaklaşık 40 yıldır ardı ardına gelen işgaller, dış müdahaleler ve iç çatışmalar nedeniyle silahların hiç susmadığı bir ülke Afganistan. Büyük güçlerin çatışma alanı olmasının yanı sıra siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıkla birlikte terörizmle de anılan bir ülke.

Afganistan 'küresel terör' olgusunu ortaya çıkartan El-Kaide vb. radikal örgütlerin çıkış noktası ve üslendikleri bir ülke olma özelliği taşıyor. Rüşvet, yolsuzluk, sosyo-kültürel anlamda dini erozyon, etnik, dini ve ideolojik temelli nepotizm, bu ülkeyle özdeşleşmiş durumda. Belirli bir süre zarfında mücadelede Talibanın başarılı olduğu, fakat sonradan Afgan halkının kullanmaması kaydıyla üretimini serbest bıraktığı uyuşturucu sorunu ise ticaretten siyasete, uluslararası ilişkilerinden terörle mücadeleye kadar her şeyi derinden etkiliyor. Ülkede savaş lordları ve uyuşturucu baronları önemli aktörler. Afganistan, dünya uyuşturucu hammaddesinin yüzde 80'ini üretiyor. Bu özellikleriyle Afganistan, Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası kuruluşların gündeminden de hiç düşmüyor.

- Afganistan'ın zorlu koşulları

Afganistanı böylesine içinden çıkılmaz devasa sorunlarla yüz yüze bırakan başlıca neden, yer altı kaynaklarının zenginliği bakımından dünyanın ilk beş ülkesinden biri olması. Doğalgaz, petrol, altın, elmas, bakır vb. yeraltı kaynaklarının yanı sıra dünya genelindeki uranyum ve lityum rezervlerinin

yüzde 30'u Afganistan'da bulunuyor. Bu zenginlik büyük avantajlar sunmakla beraber, Afganistan'ı dış güçler nezdinde sürekli hedef haline getiren ve İpek Yolu üzerindeki jeostratejik konumuyla da bağlantılı olarak, tarih boyunca işgallere maruz kalmasına yol açan bir faktör. Zorlu iklim koşulları ve coğrafi şartların belirlediği ekonomik yoksunluk, farklı etnik unsurlardan oluşan demografik ve sosyal yapının ürettiği siyasal istikrarsızlık, bitmeyen rekabet ve çatışma koşulları, Afganistan'ın tarihini ve bugününü belirleyen diğer sorun alanları.

Bu koşullar, Afganistanın tamamında etkin merkezi bir yönetim ve otoritenin oluşturulmasına imkan vermiyor. Ülke âdeta etnik grup ve aşiretler, savaş ve uyuşturucu zengini baronlar tarafından parsel parsel paylaşılmış vaziyette yönetiliyor. Siyasi ve yönetsel istikrarsızlıktan kaynaklanan otorite boşluğunun yarattığı güvenlik sorunları, bu ülkeyi sınır aşan suç örgütleri ve radikal terör grupları için eşi bulunmaz bir faaliyet alanı haline getiriyor. Afganistanda iktidarın, etnik hatlar doğrultusunda taksim edildiği bilinen bir olgu. Nitekim bakanlıklar ve kamu kurumları, etnisiteye yahut siyasi pazarlıklara göre bölünmüş durumda.

Yaklaşık 30 milyon nüfusa sahip Afganistanda en az 55 etnik grup var. Etnik gruplardan yüzde 42lik bir orana tekâbül eden 12,5 milyon nüfusu ile gerek demografik ve gerekse etkinlik bakımından en güçlü olanlar Peştunlar. Ülkede her ne kadar Afgan namıyla herhangi bir etnik unsur bulunmasa da, bu sıfat daha ziyade Peştunlara atfediliyor. Bunları Tacikler (yüzde 27), Hazaralar (yüzde 9), Özbekler (yüzde 9), Oymaklar (yüzde 4), Türkmenler (yüzde 3), Beluciler (yüzde 2) ve diğerleri (yüzde 4) izliyor.

Ancak etnik dağılımdan bahsederken, Özbek, Türkmen, Hazara ve Kızılbaşlar için bir bütün olarak Afganistan Türkleri kavramının kullanıldığı da belirtilmeli. Demografik dağılımda en önemli gösterge doğal olarak nüfus sayımı. Fakat özellikle Taciklerin ve Özbeklerin nüfusunun, gerçekte olduğundan az gösterildiği iddia ediliyor. Halkının yüzde 99u Müslüman olan Afganistanda Sünniler yüzde 80lik, Şiiler ise yüzde 19luk bir orana sahip. Fakat bu mezhepsel farklılık, Irakta ya da Suriyede olduğu kadar ciddi bir çatışma nedeni olmadı.

- Koalisyon güçlerinin müdahalesi ve ISAF

Sovyetler Birliğinin Afganistandan çekilmesinin ardından, daha önce ortak düşmana karşı birlikte mücadele eden yerel gruplar arasında başlayan iktidar mücadelesi ve akabinde yaşanan otorite boşluğu ve kaos, sonraki yıllarda ülkenin başlıca aktörü haline gelen Talibanın ortaya çıkması için elverişli bir zemin hazırladı. Yüzde 99a yakını Peştunların oluşturduğu Taliban, Eylül 1995te başkent Kabil ele geçirdi. 1998de ülke topraklarının yüzde 90ını kontrolü altına alan Taliban, benimsediği katı din anlayışı ve şiddet yöntemiyle Afgan toplumunda farklı yaşam tarzları, demokrasi ve insan haklarına karşı önemli bir tehdit oluşturmaya başladı.

11 Eylül 2001 saldırıları, Afganistan için de bir dönüm noktası oldu. 7 Ekim 2001de ABD ve İngilterenin oluşturduğu Koalisyon Güçleri, Afganistana karşı Kalıcı Özgürlük Operasyonu-Operation Enduring Freedom adı altında askerî bir operasyon başlattı; bilâhâre bu operasyon kapsamında NATO şemsiyesi altında 31 ülkenin katılımıyla 5 bin 500 kişilik Uluslararası Destek Gücü-International Security Assistance Force (ISAF) oluşturuldu. Bu müdahalenin amacı, "Kabilde emniyet ve istikrarın sağlanması konusunda Afgan Geçici Yönetimine destek sağlamak" olarak ifade edildi. Operasyonun odağında yer alan Kabil Havaalanı, "havaalanına hâkim olan tüm Kabile hâkim olur" kabulüyle uyumlu olarak psikolojik ve sembolik açıdan özel bir önem ve anlam ifade ediyordu. Bugün bu havaalanının iç güvenliği Türkiye; dış alanı ve diğer bazı yerler Afgan güvenlik güçleri tarafından sağlanıyor.

- Afgan ordusunun yeniden yapılandırılması

Bir ara askeri varlığı yüzbinli rakamlara çıkan ABD, Taliban sonrasında Afganistan ordusunun yapılandırılmasında önemli rol oynadı. Ne var ki ABDnin bu ülkeye sağladığı teçhizat büyük oranda Rus yapımı ya da Varşova Paktı üyelerinin ürettikleriydi. Örneğin piyade tüfeklerinin yüzde 80ini (yaklaşık 80 bin) AK-47 (Kalaşnikof) oluşturuyordu. Benzer şekilde, son derece zayıf olan Afgan Hava Kuvvetlerinde ağırlıklı olarak Rus yapımı, Mi-17 ve Mi-35M helikopterleri kullanılıyor.

Böylece Talibanla NATO güçleri ve desteklediği Afganistan Hükümeti silahlı kuvvetleri arasında günümüze kadar devam eden çatışma süreci başladı. Bazı tahminlere göre 50 binden fazla kişinin ölümüne neden olan bu savaşta, kayıpların yaklaşık üçte ikisine Taliban güçlerinin, üçte birine de koalisyon güçlerinin neden olduğu ifade ediliyor. 2001 öncesi kayıplar da dikkate alındığında, özellikle sivil kayıpların yüzbinlerle ifade edilebileceği belirtiliyor.

- Afgan güvenlik kurumları yetersiz

2001-2014 arasındaki 13 yıllık bir süre zarfında NATO adına Afganistanda bulunan ISAF'ın ardından, 2015 yılı itibarıyla NATO adına görevi, temelde savaş misyonu olmayan Kararlı Destek Misyonu-Resolute Support Mission (RSM) devraldı. RSM'nin temel misyonu, Afgan ordusu ve polisine, kendilerini savunabilecek kapasite ve yeteneği sağlamaktır. Bu durum, Afganistanda geline aşamayı göstermesi açısından oldukça anlamlı. Zira 2001 sonrasında NATO unsurları ön planda iken, Afgan ordusu arka plandaydı. Bilahare yerli ve yabancı askerî unsurlar yan yana geldi. Şimdi ise Batıların eğittiği ve donattığı Afgan ordusu güvenlik sorumluluğunu üstlenmiş durumda.

Ne var ki bu durumun ne ölçüde başarılı sonuçlar getirdiği oldukça tartışmalı. Çünkü bu süreçte birlikte, ekseriyetle eğitim verme misyonu ağır basan NATO'nun savaşan unsurları devreden çıktı ve böylece askerî araç ve gereçlerin de büyük bölümü gitmiş oldu. Öyle ki Afganistanda 2014te NATO'ya ait 130 bin - 140 bin asker mevcut iken, bu sayı 10 bine kadar düştü. Bunlar da doğrudan muharebeye girmeksizin, birliklerinde görev yapıyorlar. Firar oranı yüzde 50lere varan, son derece düşük maaşlarla görev yapan, eğitim ve donanım imkân ve kapasitesi yetersiz askerlerden oluşan, etnik bilinç bakımından heterojen Afgan ordusunun, Taliban gibi her açıdan daha homojen, savaş tecrübesi ve çok daha modern silahları olan ve lojistik sıkıntısı çekmeyen bir örgütle ne şekilde mücadele edebileceği önemli bir sorun olmaya devam ediyor. NATO'nun verdiği eğitimin kalıcı ve yerleşik bir sistem getirmediği de aşikâr.

- 'Hayalet askerler' sorunu

Afganistanda henüz kurumsallaşmış profesyonel bir istihbarat teşkilatının olmadığını da ifade etmek gerekiyor. Bu arada Afgan ordusunda bir ghost soldiers (hayalet askerler) sorunu olduğunu da unutmamak gerekiyor. Yani kağıt üzerinde orduya kayıtlı gözükmekle birlikte, fizikî ya da fiilî olarak mevcut olmayan askerler. Bunların 30 bin civarında olduğu ve Afgan ordusunun neredeyse üçte birine tekabül ettiği belirtiliyor. Bu da Afganistanda görülen yolsuzluğun bir türü ve ortada olmayan bu hayalet askerlere ödenen maaşın 300 milyon dolar gibi ciddi ekonomik maliyete neden olduğu ileri sürülüyor. Hatta Afgan hükümetinin bilinçli bir şekilde bu durumla mücadele etmediğine dair, özellikle ABD medyasında suçlamalara rastlamak mümkün.

NATO ve özellikle ABD destekli Kâbil hükümetinin bugün Afganistanın sadece üçte birlik bir bölümü üzerinde kısmî bir otorite kurabildiğini söylemek mümkün. Dış müdahalenin Afganistanda Talibana darbe vurduğunu söylemek mümkünse de bu örgüt, başta Kâbil olmak üzere, çok sık aralıklarla

bombalama ve intihar eylemleri düzenliyor, kamu binalarına ve diplomatik misyonlara ait yerleşkelere yönelik ciddi saldırılar düzenlemeye devam ediyor.

- BAE diplomatlarına yönelik saldırı

Nitekim 10 Ocak'ta başkent Kabil'de Parlamento yakınlarında en az 30 kişinin hayatını kaybettiği, 80 kişinin yaralandığı Taliban tarafından üstlenilen iki saldırı gerçekleşti. İş çıkışı saatlerinde gerçekleştirilen saldırıda ölenlerin çoğunun sivillerden oluştuğu ve aralarında parlamento çalışanlarının da bulunduğu açıklandı. Taliban tarafından yapılan açıklamada, birisi canlı bombanın kendisini patlatması, diğeri patlayıcı yüklü bir aracın infilak ettirilmesiyle gerçekleştirilen bu ikiz saldırıların, istihbarat örgütünden bazı üst düzey çalışanları hedef almak üzere planlandığı ifade edildi. Parlamento binasına Taliban tarafından benzer bir saldırı Haziran 2015te gerçekleştirilmiş, yine 30un üzerinde kişi hayatını kaybetmişti. Binaya girmeye çalışan 6 saldırgan, yaklaşık 2 saat süren çatışmanın ardından güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştü.

Son dönemde Taliban tarafından yapılan saldırıların özellikle Parlamento üyeleriyle istihbarat yetkililerine ve diplomatik misyon mensuplarına yöneldiği dikkat çekiyor. Taliban'ın, 10 Ocakta Kabilde Parlamento binası yakınlarında gerçekleştirdiği saldırılardan bir saat sonra Kandaharda hükümet misafirhanesinde koltukların altına yerleştirilen bombanın patlamasıyla gerçekleştirilen eylemde ise 11 kişinin öldüğü, 14 kişinin yaralandığı açıklandı. Kandahar saldırılarında ölenler arasında 5 Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) diplomatının da olduğu ve Büyükelçinin ise yaralandığı ileri sürüldü. Taliban, Kabildeki saldırıyı üstlenmesine rağmen; Kandahar saldırısında sorumluluğunun olmadığını iddia etti. Bu durum, "Taliban'ın, Arap ülkelerinden aldığı yardımların kesilmemesi için olayı üstlenmediği" şeklinde yorumlanıyor. Bu tezi savunanlara göre bazı Arap ülkeleri Taliban'a maddi destek veriyor; bu nedenle Taliban, bir yandan Kabil yönetimini destekleyen Arap ve İslam ülkelerini tehdit ederken, diğer taraftan da kendilerine yönelik yardımların kesilmemesi için bu tür saldırıları üstlenmiyor.

- Güç mücadelesi devam edecek

Afganistan'da kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanamadığı mevcut durumda ülkenin yarısından fazlasının halen Taliban güçlerinin kontrolünde bulunduğunu ifade etmek gerekir. Son dönemde, güneydeki gücü çok yüksek olan Talibanın, hızla Peştun etniğinin olmadığı ve dolayısıyla hâkimiyet kuramadığı kuzeye doğru ilerlediği gözlemleniyor. Bu hamle büyük olasılıkla, DEAŞ'ın buraları kendisi için güvenli bölge olarak görmesi ve üstlenmesine karşı 'ön alma' niyetinden kaynaklanıyor.

Son zamanlarda Rusyanın Afganistandaki oyuna yeniden dahil olması da söz konusu. Batı medyasında, bir takım istihbarat raporlarına dayanarak, Rusyanın Talibana desteğinin politik desteğin ötesine geçebileceği dile getiriliyor. Burada belirleyici olan kuşkusuz Başkan Trumpın yeniden ve hızlı bir biçimde Ortadoğuya yönelen Rusyayla ilişkilerini geliştirme çabasıyla, ABDnin yeni Afganistan politikası olacak. DEAŞın Afganistandaki etkinliğini artırma çabası içerisine girdiği de hesaba katılırsa, bu topraklardaki mücadelenin iyiden iyiye kızışacağını düşünmek abartılı olmayacak.

ABD ise stratejik olarak Pakistan, İran, Rusya ve Çini kontrol etme politikasının bir gereği olarak Afganistandan elini çekeceğe benzemiyor. 2002den bu yana başat miktarı ABD olmak üzere yabancı ülkeler, Afganistan için yaklaşık 100 milyar dolar para harcamış durumdadır. Bu ülkenin yıllık gelirinin neredeyse yüzde 70i dış yardıma dayanıyor. Dolayısıyla bu topraklar, uluslararası güç mücadelesine sahne olmaya devam edecek. Bu da daha fazla istikrarsızlık, kan ve gözyaşı,

dolayısıyla yeni dramlar anlamına geliyor. Bütün bunlar da Afganistanın makûs kaderinin kısa vadede değişmeyeceğinin işaretleri.

Kaynak/Source: